

vardır. Eserin burada bahis mevzuu ettiğimiz iki cildinde Prof. Mükrimin Halil Yınanç'ın Selçuklar tarihine ve benim «Şahruh»'a ait iki eserimizden başka türkçe bir eserin gösterilmemiş olmasını onun bir eksiği olarak kaydetmemiz gerekmektedir. Biz Türkler bilhassa İstanbul kütüphanelerinde mevcut yazma kaynaklardan istifade ederek Selçuk ve Moğol devirleri tarihinin bazı bahislerini aydınlatmışızdır. O meyanda Bozkır kavimlerinin cihangirliklerini besleyen gartlar meselesini ve Selçuk oğullarının ilk tarihleri meselelerini zikredebiliriz. Bu tetkiklerin kâfi derecede tanınmış olmasında elbette müsteşrik B. Spuler'den çok kendimizi kusurlu göremeliyiz, çünkü yazıp neşrettiğimiz eserleri Avrupa dillerine tercüme ederek neşretmek yoluna girmediğimizden dolayı, türkçe eserleri kolaylıkla okuyup istifade edemiyen garplilerin gözlerinden bizim çalışmalarımızın neticeleri kaçmaktadır.

Eserin altıncı cildinin üçüncü kısmı İslâm memleketlerinin yeni devir tarihini ihtiva edecektir ki, bunda Türkiye tarihi ve Ortaasya hanlıklarının tarihi başlıca bahis mevzuu olacaktır. Bu esere ayrı bir 8 inci cild olarak «Avrupada Şark'ı öğrenmenin tarihi» ilâve edilirse çok yerinde olacaktır. Berhold'ün bu mevzuu ait eseri daha ziyade Rus şeraitine göre yazılmış olduğundan bu mevzuu garp bakımından yeniden ele almak ve böyle bir «Hand buch»'a giriş şeklini vermek çok münasip olur.

Prof. Z. V. Togan

**

Louis Baudin : «L'aube d'un nouveau libéralisme», Paris 1953, Librairie de Médicis.

Profesör *Louis Baudin*, «Yeni bir liberalizmin doğuşu» isimli eseriyle bir asırdan beri sürüp gelen liberalizm - sosyalizm münakaşalarında karşılıklı iddiaları telif edici yeni bir hal çaresine doğru gidildiğini ve yeni bir liberalizm anlayışının doğmakta bulunduğunu bugün umumî efkâra müjdelemek istiyor. Böylelikle, çok kuvvetli bir sentez kudretine dayanan kıymetli eserinde müellif, «her kelimeye mefhumunu ve her mefhumu kelimesini vermek» şeklindeki formülün insanlar arasındaki karşılıklı anlaşma yolunu da açacağını hatırlatmakta, ve liberalizm doktrininin dünkü ve bugünkü anlamının geniş bir izahını yapan bahis konusu eserini sekiz fasıl halinde ortaya koymuş bulunmaktadır.

Kitabının birinci faslında müellif, kapitalizm ve liberalizm mefhumlarından anlaşılması gereken mânaları birbirinden tefrik ederek, tarihî bir seyri olan liberalizm doktrininin tahliline geçmekte ve bu mefhumun, önce merkantilizme karşı aksülâmel olan ihtilâlcî, sonra tabii nizam fikrinden mülhem olan klâsik (ezcümle İngiltere'deki ferdiyetçi ve Fransa'

daki fiziyokrat görüşler) ve nihayet bugünkü cereyanı ifade eden ferdiyetçi bünyeleri üzerinde durmaktadır.

İkinci fasılda Profesör, her iktisadî rejimin, onu tatbik eden halkın psikolojik temayülleri üzerine kurulması icabettiğini hatırlatmakta, bu mevzuda misal olarak liberalizm bakımından fransız halkının psikolojik bünyesini tetkik etmekte, «otoriteyi talep eden, fakat ona itaati reddeden» bir ferdiyetçi liberalizm anlamının mahzurlarını belirtmekte, bununla beraber fransız halkının müfrit ferdiyetçi bünyesine de bilhassa işaret etmektedir.

Üçüncü fasılda ferdin tahliline geçen müellif, derin bir nüfuz kabiliyeti ile, liberal unsurun sadece maddî veya menfaatperest olduğu mülâhazasını reddetmekte, fertlerin hareketlerinde rasyonel olamayışlarının sebeplerini, etrafımızdaki muharriklere karşı duyulan reaksiyonların yarı otomatik bir şekilde şuursuz olarak meydana gelmelerinde bulmakta, neticede hakikat duygusunun kaybolması halinin büyük bir kitle psikolojisine hâkim bulunduğunu hatırlatarak, «kitle - adamı» mefhumunun doğuşuna temas etmektedir. Profesör Louis Baudin, bu şekilde ferde inen liberalizm doktrinine göre, ahlâkçıların şahsî menfaat peşinde koşulmasını kötileyen iddialarına mukabil hayatını kazanmak için menfaatini aramada gayri ahlâkî bir cihetin olamayacağını, şahsî menfaat ile hodbinliğin birbirinden farklı şeyler olduğunu ileri sürmekte ve Aristo'nun «hodbinlik şahsî menfaatin suiistimalidir» sözünü hatırlatmaktadır. Müellif aynı zamanda, şahsî menfaat yanında topluluk menfaati, korku, sevgi, nefret, arzu gibi hislerin de fertlerin faaliyetinde müessir olabileceklerini belirtmekte ve bütün bu saiklerin şahsî karakteri üzerinde durmaktadır.

Kitabının dördüncü faslında müellif, klâsik liberalizmin bünyesini tahlil etmekte, ilk önce ferdiyetçiliğin «sosyal» karakteri üzerinde durmakta, liberal doktrinin «monopolistik» bir hüviyet arzettiğini, terakkinin hedefinde ücret veya faiz yükselmesinin değil, fiat alçalmasının bir yeri olacağını, serbest insanların şahsî menfaatlarını koruyarak âmme menfaatinin sarsılmamasını temin edeceklerini ve serbest rekabet mekanizmasının bu gayenin tahakkukunda en büyük rolü oynayacağını ileri sürmekte, Anglo-sakson âlemin ortaya attığı modern «iktisadî refah» - «Economic Welfare» doktrininin istinat ettiği «müessiriyet - Efficiency» prensibinin bu telâkkiden mülhem bulunduğunu belirtmektedir. Bu sistem altında devletin rolüne ve bu rolün ehemmiyetine de işaret eden Profesör Louis Baudin, ayrıca hürriyet mefhumunun derin bir tahliline geçmekte, siyasî ve ekonomik hürriyet tâbirlerini birbirinden ayırdıktan sonra, bugün fiilî icra kuvveti şeklinde ifade edilen hürriyet mefhumunun bu «objektif» karakteri üzerinde durmakta, hürriyet tek ise hürriyet yollarının müteaddit bulunduğunu hatırlatmaktadır. Fakat tatbikatta

hürriyet mefhumu karşısında beliren neticenin müsavatsızlık olduğuna işaret eden müellif, sosyal adalet mefhumuna da temas ederek bunun kifayetsizliğini belirttikten sonra insanîyet ve kardeşlik hasletlerinin lüzumunu ileri sürmekte, neticede bu şekilde ortaya çıkan liberal nizam içinde ferdin rolünü bir gaz içindeki molekülün rolüne benzetmekte ve ünitenin anarşisi karşısında gurubun disiplinini hatırlatarak istatistik metodlarına müracaatla büyük adetler kanununun tesiri üzerinde durmakta ve mütecanis olmıyan bir çokluğun şiddet prensibine kayabileceğini, fakat ihtimaliyet prensibinin de adet ve hürriyetten doğabileceğini ilâve etmektedir.

Profesör Louis Baudin kitabının beşinci faslında liberalizme karşı savrulan en mühim tenkitlerin başlıcalarını hülâsa etmektedir. Bu mevzuda ilk hücum, liberalizmin bünyesi icabı, birlikler ve monopoller yaratarak bizzat kendi kendini tahrip ettiği noktasında toplanmakta ve bu husustaki iddialar, «rekabet rekabeti yıkar» prensibine işaretle, hakikatte «tam olmıyan rekabet» rejiminin iktisadî cemiyetimizin esas bünyesini teşkil ettiğini ve temerküz cereyanlarının müdahaleciliği geliştirdiğini hatırlatmaktadırlar. Liberalizm muarızlarının umumî tenkit mahiyetinde ileri sürdükleri ikinci argüman da liberal doktrin devâmı müddetince devrî bir şekilde buhranların vücut bulduğu mülâhazasıdır. Müellif eserinde, bu tenkide karşı verilecek cevabın güçlüğüne işaret etmekle beraber, sebepleri iktisadî oldukça ve konjonktürün seyrinde psikolojik esasların müessiriyeti de bâki kaldıkça, buhranların plânlı bir ekonomide dahi vücut bulacaklarını hatırlatmakta, bu sebeple «boom» ve «krach» safhalarında bazı müdahalelerin zaruretine taraftar bulunduğunu belirtmektedir. Liberalizm muarızlarının üçüncü gurup itirazlarına gelince, bu doktrin «amoral» yani hiç bir ahlâkî hüküm ve kayda tâbi olmadığı ileri sürülmektedir ki, Profesör Louis Baudin bu görüşün varid olamayacağına işaret ederek liberal bir cemiyetin hiç olmazsa mantıken asgarî bir ahlâk nizamına tâbi olmadan mevcut olabileceğinin kabul edilemeyeceğini ve hattâ hissî bakımdan da bunun tecviz edilemeyeceğini, çünkü nihayet meselâ «şarlatanlar tarafından meydana getirilen tahribatın bizi tıbbın aleyhinde konuşmağa sevketmemesi icabettiği» ni hatırlatmaktadır. Müellife göre liberal nazariye ile telifi mümkün olmıyan noktanın, liberalizm ve kapitalizm mefhumlarının birleştirilmiş olması ve kapitalizm fikrinin sermayeyi makul karşılanamayacak bir şekilde işletmeği şiar edinmesi keyfiyettir. İşte bu bakımdandır ki beşerî bir şahsiyetin doğması zarureti Profesöre göre kıymetli bir hedef olarak belirlemekte ve burada kitabın son faslında tetkik mevzuu edilen «élites - güzideler» sınıfı mefhumunun ehemmiyeti üzerinde durulmaktadır.

Eserin altıncı faslında, liberalizm doktrinine karşı ortaya atılan mukabil sistemler hülâsa edilmektedir. İlk önce hareket noktası olarak 1929 buhranına kadar gelen zaman içinde beşerî karakteri daha çok inkışaf eden liberalizmin hürriyetten ziyade ferde dönmüş bulunması ve «nisbîlik» ve «itidal» istikametinde büyük değişiklikler kaydetmesi noktalarına temas edilmekte, fakat büyük buhrandan sonra 1936 ya doğru sosyalizmin geniş bir cephedeki muvaffakiyeti belirtilmektedir. Bu ara, komünist cephenin mevcudiyetine de kısaca işaret edildikten sonra, sosyalizm cereyanının tahliline geçilmekte ve bu doktrinde görülen dağılıp hâdisesi incelenmektedir. Burada Profesör Baudin, sosyalizm tâbirini komünizm ve kollektivizm tâbirlerinden daha geniş bir mânada kabul ettiğini, sosyalizm tariflerinin vuzuhsuzluk yarattığını, sosyalist görüşün millî ve milletlerarası sahada, ve bilhassa İkinci Dünya Harbinden sonra, tefekkür bakımından, hiç bir tesir icra etmediğini (sahife 123), 1951 yılında toplanan Sosyalist Enternasyonal'ın neşredilen beyannamesinin fikir âleminde bir «teşevvüş» meydana getirdiğini, her tarafta yayınlanan metinlere göre sosyalizmin nasıl tarif edilmesi lâzım geldiğinin bilmediğini, sosyalizmin bugün âdeta bir sınıf mücadelesi vasıtası olduğunu ileri sürmektedir. Aynı şekilde «plânizm» veya «dirigisme - güdümlülük» mevzuunun da istikrarsızlığına temas eden müellif bu sistemde iktisatçının «sosyal mühendis» şeklini aldığını hatırlatmakta (s. 130), plânizmin sosyalizm olmadan da liberal bir sistem dahilinde mümkün olabileceğini ilâve ederek bunlar arasındaki hudutların tesbitinin güç olacağına, plânla realite arasındaki münasebetler değıştikçe plânda da değışiklikler yapmak icab edeceğine inanmaktadır. Profesöre göre neticede plânı tatbik edeceklerin vasıfları da bu plânın tatbikatında büyük rol oynar.

Kitabının yedinci faslında müellif «néo-libéralisme» (yeni liberalizm) mefhumunun izahına geçmekte, eski sosyalizm ve liberalizmin artık bugün kıymetlerini kaybettiklerini, iki mefhumun birbirine yaklaşmasının mümkün bulunduğunu, bugün artık «sosyal liberalizm», «ferdiyetçi sosyalizm», belki de «hürriyet için plânizm» tâbirlerinin âdeta «sosyal-liberal» hudutta birbirile kaynaştığını belirtmektedir. Profesör Louis Baudin bilâhara bu birleştirici cereyanın batı âlemindeki belli başlı öncülerini hatırlatarak yeni - liberalizm görüşünün bir nevi «agenda - muhtıra» sını vermekte, kuvvetli ve veciz bir tahlil ile, yeni sistemin fiat mekanizmasına dayanan esasını, kadrosunu, gayelerini ve bunların tatbik vasıtalarını hülâsa etmekte, bu hususta devletin yapabileceği müdahaleleri, fiat mekanizmasının tesirinden evvelki ve sonraki müdahaleler, devletin yüksek müdahaleleri, ekonomi dışı müdahaleler şeklinde dört gurup etrafında toplamaktadır. Böylece yeni sistemin eski klâsik liberalizmde görünen «tahtesşuur - inconscient» vasfı kaybettiğini, yeni liberalizmin

bilâkis dış âlem ile alâkalı bir ekonomi sistemi olduğunu hatırlatan müellif, bazı tamamlayıcı tefsirlerde bulunmakta, bu ara devlet müdahalelerinin ekonomi ilminin ışığı altında yapılmasını, psikoloji unsurunun eski liberallerde raslanmayan bir «nisbilik, izafilik» mefhumlarına müncer olması icap ettiğini ve «bütün dünyanın liberal olamayacağını», yeni nizamda rolleri çoğalan devletin fertle «ortak» olup onun «rakib» i vaziyetine düşmediğini belirtmektedir.

Profesör Louis Baudin, kitabının son faslında «élites - güzideler» mevzuuna da büyük bir yer vermektedir. Bu mevzuda ilk önce kitle mefhumu üzerinde duran müellif «kitle - adam» denilen sınıfın kuvvetli bir tahlilini yapmakta, sonra güzideler sınıfının tetkikine geçmektedir. Bu gurubun üç vasfı bulunduğunu (s. 178) hatırlatan Profesör Baudin, herkesin bu mertebeye ulaşabileceğini, bu mefhumun lüzumunu herkese kabul ettirdiğini, fakat cemiyet üzerinde herkese hakim olmağa kalkmadığını, yani «güzide» nin ahlâkî bir karakter arzettiğini, böylece kitleden ayrılan güzide şahsı kitleye yaklaştırdığını belirtmektedir. Müellif bundan sonra «güzideler» fikrinin tarih boyunca geçirmiş olduğu istihaleleri geniş bir şekilde tetkik ederek, bu görüşün başlıca mütefekkir ve feylesoflar indindeki tefsirlerini hülâsa etmekte ve bugünkü misallere temas ederek müteşebbis unsurunun tahliline girmektedir. Bu şekilde bir «işçi ve sanatkâr güzide» sınıfının da doğabileceğini hatırlatan Profesör, güzide insanların cemiyetin her kategorisinde yetişebileceğine inanmakta, nihayet «güzide» ferdin teşekkülü için iki merhalenin bulunacağına işaret ederek, bu merhaleleri «şahsın meydana gelişi» ve «şahsın etrafına ziyalar saçması» şeklinde hülâsa etmekte ve bu mevzuda derin felsefî izahlarda bulunmaktadır.

Kitabının netice kısmında Profesör Louis Baudin, klâsik liberalizm mefhumunun tekâmül ile, «izafilik», «itidal», ve «sadelik» mefhumlarına doğru kaymış bulunduğunu, eski otomatizm cereyanının tarihe gömüldüğünü, komünizm ile anarşizm arasında, ifratla tefritin ortasında, güdümlülük, müdahalecilik, plâncılık ve liberalizm gibi unsurların birleşerek «muhtelit» bir sistem meydana getirdiklerini, takip edilen gayelerin hep aynı olduklarını, bunların neticede ferdiyetçilik üzerinde birleştiklerini hatırlatmakta, komünizm tehlikesi karşısında müşterek bir müdafaa hattı kurmak yolunda yeni liberalizm cereyanının takip edilecek istikameti gösterdiğini kaydetmektedir. Çünkü Profesör Baudin'e göre, «güzideler nazariyesi» neo liberalizm fikrine en kuvvetli mesnedi vermekte, fakat bu yeni liberalizm doktrini daha bugün için kat'î bir sarahatla teessüs etmiş bulunmamakta, şimdilik bu yeni mefhumun tekemmül etme yolunda olduğu, fakat sosyalizmde görüldüğü gibi «oynak» bir karakter

arzemediği, «tohumların atılmış olup hasadın zamanında alınacağı», zira bir doktrinin «doğmatik» olamayacağı ve derhal bir hasıla ile ifade edilemeyeceği bilhassa hatırlatılmaktadır.

Ana hatlarını hülâsaya çalıştığımız bu mükemmel eserin ihtiva ettiği kuvvetli fikir ve tahliller karşısında, doğmakta olan yeni liberalizm anlayışının, dünyamızın atisi için hayırlı neticeler getirmesini biz de sayın Profesör Louis Baudin ile beraber ümit ve temenni etmekteyiz.

Ancak, büyük bir lezzet ve zevkle okuduğumuz bu kıymetli eserde sosyalizmin bugün fikir bakımından tepkiler yaratamayacak kadar karışık ve hedefini tayin edememiş dağınık bir doktrin manzarası arzettiğine dair olan müşahadeleri biraz kat'î ve sert bulduğumuzu belirtmek isteriz. Bilhassa bu ikinci dünya harbinden sonra garp memleketleri içinde sosyalizm görüşünün hâlâ bugün ne kadar kuvvetli bulunduğu, bu sistemin kurduğu istihsal mekanizmasının iktisadî mânada rasyonel olamadığını kabul etmekle beraber, bu fikir etrafında bir çok garp milletlerinin ve hükümetlerinin birleştikleri, inkâr edilmez bir vakiadır. Sosyalizm doktrininin bugün artık akisleri olmadığını belirten bir iddia karşısında fransız sosyalistlerinden B. P. Enfantin'in şu cümlesini hatırlıyoruz: «Zannedirim ki, bugün mezarı olduğu dünün hülâsasını ve beşiği olduğu yarının tohumunu taşır».

Bundan başka «liberalizm veya sosyalizm» değil «liberalizm ve sosyalizm» demek olan yeni cereyanın şafağında bulunurken, istikbal için vaitkâr olmakla beraber ferde inen yeni sistemin, mudil bir mahlûk olan ferdin zaaflarını da göz önünde bulundurması icap ettiğini hatırlamak zorunda değil miyiz? Hattâ ferde inmekle beraber sosyal tedbirleri de kabul eden neo-liberalizm cereyanı, ferde tanıdığı sektör içinde dahi, ferdin tıynetinden doğacak «kapitalist» temayülleri ve hattâ bazı hallerde iş gücünü temsil edenlerin gizli istismarını önleyecek insaniyetperver hasletleri telkin edebilecek midir? Dünyamızın bugünkü karışık hali karşısında biz bu bakımdan biraz mütereddidiz. İki ucun ifratlarını birleştirmek güzel. Fakat ortadaki tipi yaratmak kolay olacak mı? Çünkü insanın faziletleri gibi kötü temayülleri de dünya kurulduğundanberi var olmuş ve olacaktır. Acaba çok ümit bağladığımız neo liberal nizamın şafağından yarının güneşi doğabilecek midir? Bunu tayin istikbalin işidir. Biz, bu tekâmülü bütün kalbimizle temenni etmekle beraber, bugüne kadar geçen zamanı da nazarı itibare alarak, biraz daha realist bir görüşle, tereddütlerimizi saklıyamıyoruz. Çünkü temenni edilenle olan arasında bazen o kadar derin bir uçurum bulunuyor ki!

Doç. Dr. Süleyman Barda